

Foto C. Nijman, 2025

LIEVENDAAL UITGEDIEPT

Charles Nijman

Iedereen die wandelt over het pad onderlangs en het Lievendaaltje in Amerongen geniet van de wonderschone natuur, het aangezicht van Amerongen en de schoonheid van het mystieke Lievendaaltje zelf. Maar weinigen realiseren zich dat er op het Lievendaaltje een middeleeuws kasteeltje heeft gestaan. Laat staan dat men zich bewust is van het stuk geschiedenis dat met deze plek samenhangt. Dit artikel beschrijft de geschiedenis van het complex en zijn bewoners door de eeuwen heen.

Romeins fort Levefanum

Amerongen werd al sinds de prehistorie bewoond maar uit die tijden zijn geen namen en huizen bekend. De droge uitloper van de Amerongse berg waarop Lievendaal gestaan heeft werd ongetwijfeld ook sinds mensenheugenis al bewoond.

In de Romeinse tijd stond er volgens de zogenaamde Peutinger kaart een Romeins fort, Levefanum, in de omgeving van. Volgens sommige geschiedkundigen was dat op de plaats van Lievendaalⁱ, volgens anderen juist niet.ⁱⁱ

Amerongen, en ook Lievendaal, lag in vroeger tijden aan de Rijn, maar in de Romeinse tijd lag de Rijn midden in de Bovenpolder, langs de Spijkdijk. De grens van het Romeinse rijk lag aan de Rijn, maar de verdedigingsconstructies lagen ook wel aan de noordkant van de Rijn. In 2015 werden er resten van

een houten Romeinse kade gevonden in 't Spijk. Dit suggereert dat de Romeinse grens daar lag. Levefanum kón dus theoretisch wel op de plek van Lievendaal gelegen hebben, maar zolang er geen Romeinse resten op de plek zelf gevonden worden lijkt dat onwaarschijnlijk.

Familie de Wolf (14^e eeuw tot 1419)

De eerste bewezen bewoning van Lievendaal is ergens in de 14e eeuw. Gijsbert de Wolf verkreeg toen een leen van leenheer Gijsbert van Abcoude.

Wat voor een gebouw er precies stond in de 14^e eeuw is helaas niet bekend omdat er bij de transacties in het leenboek destijds geen omschrijvingen van de gebouwen en landerijen werden gegeven.

Bij het overlijden van Gijsbert de Wolf ging de leen in 1386 over op zijn zoon Johan de Wolf en in 1408 op Jan de Wolf. Pas aan het begin van de 15e eeuw, in 1408 werd het huis voor het eerst omschreven als *een 'steenhuys met timmering' met 10 morgen land* (ca 10 ha).

Toch zal het huis in de 14e eeuw al een versterkt stenen huis geweest zijn omdat Gijsbert de Wolf als ridder één van de 35 ridders was die de Stichtse Landbrief in 1375 ondertekende. Met deze Landbrief werd de macht van de Bisschop van Utrecht ingeperkt, dus een belangrijk politiek document destijds. Gijsbert mede-ondertekenaars destijds waren ondermeer zijn leenheer Gijsbert van Abcoude en de ridders van Sterkenburg, Hardenbroek, Hindersteyn, Oudaen, Vronestein, Weerdesteijn, Lunenburg en Jan Borre van Amerongen van kasteel Amerongen.ⁱⁱⁱ

Gijsbert de Wolf was getrouwd met de dochter van een ridder, Elisabeth, dochter van Jan van Broekhuizen. Deze Jan van Broekhuizen was ridder en was beleend met 4 morgen land op de Hoeven in Amerongen.^{iv} Ook de familie de Wolf had een leen in de Hoeven, te weten een hoeve.^v

De familie van Elisabeth kwam wellicht uit een Gelderse ridderlijke familie Broeckhuysen, stamvader van de hoge heerlijkheid Broekhuizen.^{vi} Een neef van Elisabeth, die ook Jan van Broekhuizen heette, werd in 1393 leenheer van landgoed Broekhuizen en Schevichhoven in Leersum, was een neef van Elizabeth.

AI-Visualisatie Lievendaal door de auteur, 2026

Het begrip 'leenheer' uitgelegd

Zoals hierboven al blijkt, spelen in dit artikel de begrippen 'leen' en 'leenheer' een centrale rol en daarom gaan we daar hier iets dieper op in.

Gedurende de middeleeuwen beheerden leenheren de meeste landerijen in en om Amerongen namens een eigenaar. Die eigenaar konden zij zelf zijn, maar in het geval van Amerongen waren dat vooral ook de Bisschop van Utrecht, de Abdij van Deutz in Keulen, de kerk van Oudmunster en de Graaf van Holland. De leenheren gaven land in leen (een soort economisch eigendom) en behielden zelf het juridisch eigendom. Ook lieten ze nieuw land ontginnen, waardoor ze zelf ook meer land gingen bezitten. Leenheren verkregen hun inkomsten doordat ze allerlei soorten belastingen konden heffen in hun leengebied, zoals voor grondgebruik, economische activiteiten en boetes. In de praktijk werden ze daarmee zeer machtig, vaak machtiger dan de echte eigenaren van de grond.

De belangrijkste leenheer in Amerongen was in de 13^e eeuw de familie van Zuylen, die ondermeer Natewisch en Zuylestein bewoonden. Gedurende de 13^e eeuw splitste de familie van Zuylen zich in verschillende takken, waaronder een tak die het kasteel in Abcoude in leen kreeg. Omdat Abcoude een belangrijker kasteel en heerlijkheid was, ging de familie zich van 'Zuylen van Abcoude' of gewoon 'van Abcoude' noemen. Dit was in die tijd heel gebruikelijk: je naam was verbonden aan je belangrijkste kasteel of heerlijkheid. Rond 1370 trouwde Zweder van Abcoude met de erfgename van de rijke heerlijkheid Gaasbeek in Brabant. Omdat Gaasbeek een veel grotere en belangrijker titel was dan Abcoude, lieten ze de naam 'Van Zuylen' vaak wegvallen en werd het 'van Abcoude en Gaasbeek' of gewoon 'van Gaasbeek'.

Hoewel de naam veranderde, bleef hun wapenschild vrijwel identiek. Of ze zich nu *Van Zuylen*, *Van Abcoude* of *Van Gaasbeek* noemden, die drie zilveren zuilen op een rood veld bleven altijd staan. Ook Lievendaal heeft deze drie zuilen wapen altijd in zijn wapen gehad.

Wapen van Lievendaal^{vii}

Overigens kende Amerongen nog meer leenheren. De Domproost beheerde de lenen namens het bisdom Utrecht die veel grond in Amerongen had, met name bosgrond.

Daarnaast was het klooster van Wijk leenheer namens zichzelf als landeigenaar. Willem van Abcoude van Wijck, Heer van Gaasbeek, richtte voor zijn eigen zielenheil rond het jaar 1400 kloosters en gasthuizen op in Utrecht en Wijk bij Duurstede. Daaronder ook het klooster van Wijk. Het laatste klooster kreeg een enorm startkapitaal, onder meer 300 morgen land in de Hoeven ten westen van Amerongen.^{viii}

De familie van Abcoude van Gaasbeek was in hun tijd zowel de rijkste familie, als ook hoogste adel, van de lage Landen.

Kasteel Amerongen was in 1286 gestart als een leen van de graaf van Holland, Floris V, met het doel om er een 'een huis te doen timmeren'. In de 14^e eeuw kwam de voorburcht (het huidige koetshuis) erbij als een leen van de heer van Abcoude.

Leenheer Willem van Abcoude van Duurstede, de leenheer van Lievendaal en vader van bastaardzoon Jan van Abcoude van Driebergen, stamvader van het geslacht van Driebergen, die in 1419 op Lievendaal gaat wonen.^{ix}

Familie van Abcoude van Driebergen (15e en 16e eeuw)

In 1419 werd Jan van Driebergen beleent met een hofstede en 10 morgen land aan de Utrechtse straatweg, een andere term voor de Nederstraat die ook wel de 'gemene straat of Heerstraat e.d.' genoemd werd in historische documenten.

Jan van Driebergen was één van de vijf bastaardzonen van leenheer Willem van Abcoude van Duurstede, Heer van Gaasbeek. Willem had alleen bastaardzonen, vandaar dat hij bij zijn overlijden als leenheer opgevolgd werd door een neef, Jacob van Abcoude.

Ook al mochten ze hem niet opvolgen, al zijn bastaardzonen werden als echte zonen behandeld en opgenomen in zijn testament. Bastaardzoon Jan van Driebergen (of Jan van Abcoude van Driebergen, als bastaardzoon mocht je kiezen of je 'van Abcoude' in je naam gebruikte) werd daarom beleent met Lievendaal, een hofstede die hij verder mocht upgraden tot een versterkt huis of kasteel. Hij erfde daarnaast de weerd den Rootvoet en 'het kleine weerdje bij Wijk' en een jaarlijkse toelage van 200 gulden, een niet onaanzienlijk bedrag in die tijd.^x

Een bastaardzoon van een machtig edelman zoals van Abcoude had in de 14e en 15e eeuw een verrassend

hoge status. Zijn aanzien was vaak vele malen groter dan dat van een gewone vrije burger of lage adel. Dit kwam door het middeleeuwse principe: "Mieux vaut être bâtard que d'être anobli" (*Liever een bastaard zijn [van een edelman], dan van burger tot edelman gemaakt worden*). Men geloofde dat adellijk bloed, zelfs buiten het huwelijk om, superieur was.

Zijn aanzien bleek ook uit het feit dat hij huwde met Tymanna Mouwer, dochter van een Utrechtse magistraatsfamilie die de Mouwerenberch, één van de versterkte huizen aan de Oude Gracht in Utrecht, bewoonde.

Het is onbekend of Jan van Driebergen de hofstede ombouwde naar een kasteel, maar het is zeer waarschijnlijk. Een jaar nadat hij de leen krijgt, in 1420, wordt het dorp Amerongen platgebrand tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Kasteel Amerongen werd grotendeels verwoest en ook de dan bestaande opstal van Lievendaal zal eronder te lijden hebben gehad. Het is daarom goed mogelijk dat Jan van Driebergen na 1420 de beschadigde hofstede heeft laten afbreken en kasteel Lievendaal heeft gebouwd.^{xi} Het is ook waarschijnlijk dat hij dat gedaan heeft omdat Lievendaal de standplaats werd van het geslacht van Abcoude van Driebergen met Jan van Driebergen als stamvader.

Alle kinderen van Jan van Driebergen kwamen goed terecht. Zijn dochter Janna trouwde met Eerst Taets van Amerongen, heer van Groenewoude, een leen van Willem van Gaesbeek, heer van Abcoude en Duurstede. Eerst Taets van Amerongen was een de stamvader van de familie van Taets van Amerongen van Natewitsch^{xii}. Rond Groenewoude ontstond het dorp Woudenberg.^{xiii} De 5 kinderen van Janna en Eerst noemden zich allemaal (Taets) van Amerongen.

Een andere dochter Alidt huwde met Lubbert de Wael van Vronesteyn, heer van Vronestein, een kasteel in Nieuwegein.^{xiv} Zoon Jacob van Driebergen werd kannunik van de St Jan. Over deze zoon is in 1903 een heel artikel geschreven en een prachtig schilderij gemaakt (hieronder).^{xv}

De andere 2 zonen van Jan van Driebergen werden heer van Lievendaal. Na het overlijden van Jan van

Driebergen in 1440 gingen Lievendaal en den Rootvoet over op zijn zoon *Willem van Driebergen*^{xvi}. Toen Willem in 1453 kinderloos overleed, gingen Lievendaal en den Rootvoet naar zijn broer *Anthonis van Driebergen*. Anthonis stond vermeld onder de edelen in 't Sticht^{xvii}. Anthonis was getrouwd met Margriet van Lichtenberch, een huis in Woudenberg, erfpacht van Oud Munster. Zij kregen twee kinderen, Johan en Tymanna.^{xviii}

De naam Tymanna kwam veel voor in de familiestamboom. Allereerst was het de naam van de eerdergenoemde echtgenote van stamvader Jan van Driebergen. De hierboven genoemde dochter van Anthonis van Driebergen liet zich '*Tymanna van Lievendaal*' of '*Joffer van Lievendaal*' noemen. Zij was de favoriete nicht van Anthonis' broer Jacob van Driebergen en erfde aan het einde van Jacob's leven zijn bezittingen, te weten zijn 'beste bed en een geheel stel roode zitkussens' met daarin het wapen van Lievendaal gestikt. Alhoewel Jacob geestelijke was had hij ook een natuurlijke dochter geheten...Tymanna^{xix}. Ook zij werd gelukkig in zijn testament genoemd.

Na het overlijden van Anthonis gingen de familie bezittingen niet naar Tymanna van Lievendaal maar naar haar broertje, de minderjarige Johan. Johan trouwde met Geertruid van Gent en kreeg alleen een dochter Cornelia. In 1498 werd dochter Cornelia van Driebergen beleend met Lievendaal en den hoogen Rootvoet. Het kasteel werd toen dan omschreven als '*stenen huys mitter hoffstede myt allen syne tymeneringe ende myt thien margen lantsz...*' Een 'timmering' was in die tijd een 'bouwwerk' en kon van alles betekenen, inclusief een stenen huis.

Cornelia trouwde Gerrit van Lockhorst, ridder, die in 1548 overleed. Cornelia was gezegend met een goede gezondheid en was 80 jaar vrouwe van Lievendaal, tot 1578. Gedurende deze tijd, in 1538, werd Lievendaal erkend als ridderhofstad op naam van haar man Gerrit van Lockhorst. Dit betekende dat het dan het uiterlijk van een verdedigbaar kasteel, met slotgracht, ophaalbrug en voorburch e.d. moest hebben gehad. Onder Cornelia beleefde kasteel Lievendaal duidelijk zijn hoogtijdagen.

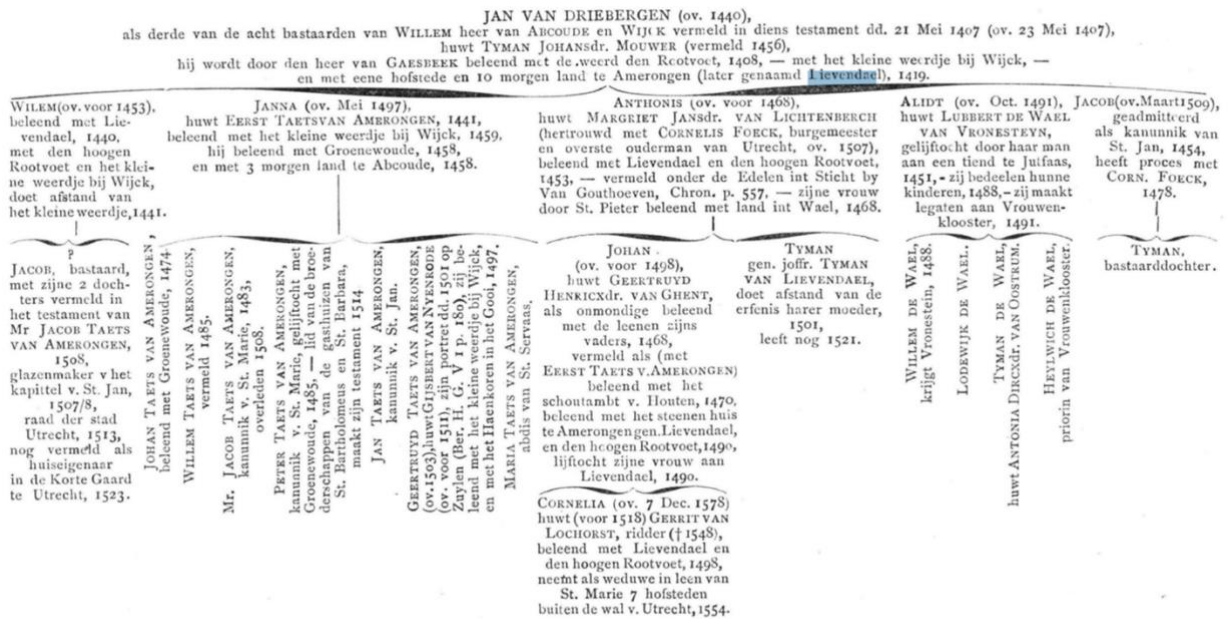
Zoon Jacob van Driebergen, kanunnik van St Jan te Utrecht met in de stoelknop het wapen van Lievendaal gegraveerd (schilder onbekend, Collectie Centraal Museum, Utrecht)

Het familiebezit van de familie van Driebergen groeide onder Cornelia ook op andere fronten. Door haar huwelijk met Gerrit van Lockhorst werd het bezit van de familie uitgebreid met onder meer kasteel Lockhorst in Leusden en kasteel Oud-Tillingen, wat later ook de naam Lockhorst kreeg. Cornelia kocht daarnaast in 1553 voor 17.700 gulden de leen van de Heerlijkheid Heemstede en was dan ook ambachtsvrouw van Heemstede^{xx}. In 1556 kocht

Cornelia 2 panden aan het Janskerkhof, een omgeving waar destijds veel adel en elite panden bezat.^{xxi}

Met het overlijden van Cornelia in 1578 stierf het geslacht van Driebergen van Abcoude van uit. Al haar bezittingen gingen op haar zoon, jonkheer Vincent van Lockhorst.

STAMTAFEL VAN HET GESLACHT VAN DRIEBERGEN ¹⁾.

¹⁾ Deze stamtafel is door mij samengesteld uit de talrijke gegevens, door den heer VAN ERLDE bijeengebracht. S. M.

Tabel uit van Eelde 1903

Familie van Lockhorst (1575-1599)

Vincent van Lockhorst was al een belangrijk man toen hij Lievendaal erfde, hij was al heer van Heemstede. Bij het overlijden van Gerrit van Lockhorst in 1548 (ruim voor Cornelia), werd Gerrit in eerste instantie opgevolgd door zijn oudste zoon Willem van Lockhorst, de broer van Vincent. Willem was burgemeester van Leiden en stierf kinderloos in 1564, ook ruim voor zijn moeder Cornelia. Na zijn dood volgde zijn broer Vincent hem op als heer van Heemstede in 1565 en vervulde die functie uiteindelijk 30 jaar.

Van Vincent is helaas geen portret bekend, maar bijgaand portret van zijn broer geeft een goed beeld van hun tijd.

Willem van Lockhorst, oudere broer van Vincent van Lockhorst (kopie naar van Jan van Scorel, Rijksmuseum, Obj.nr. SK-A 1855)

Vincent van Lokhorst was 18 jaar heer van Lievendaal maar woonde zelf in Leiden en was daar heer van Heemstede. In de praktijk zal hij niet veel tijd op Lievendaal hebben doorgebracht.

Gedurende Vincent's tijd werd Amerongen overvallen door de Spanjaarden, in 1585, tijdens de 80-jarige oorlog. Vincent was Spaansgezind, dus wellicht heeft dat Lievendaal beschermd tegen al te grote verwoestingen. Lievendaal werd in ieder geval niet genoemd op de schadelijst van Amerongen na de slag bij Amerongen.

Familie van Mathenesse (1599-1635)

Vincent van Lokhorst had alleen dochters waardoor bij zijn overlijden in 1594 ook de familie van Lokhorst uitstierf in de mannelijke lijn. Het familiebezit vererfde op de Hollandse adellijke families van Arkel en Van Mathenesse.

Nicolaes van Mathenesse werd in 1595 heer van Lievendaal als echtgenoot van Geertruyd van Lokhorst, derde dochter van Vincent. Hij was van huis uit al heer van Hazerswoude en Slijdrecht. Hij kreeg met Geertruid van Lokhorst een aantal dochters en één zoon, Cornelis van Matenesse. In 1631 werd

Cornelis heer van Lievendaal. Vier jaar later verkocht hij Lievendaal met landerijen aan Adriaan Ploos van Amstel.

Adriaan Ploos van Amstel (1638-1650)

Adriaan Ploos van Amstel kocht Lievendaal in 1635 voor 7.240 gulden. De omschrijvingen van het landgoed waren nooit veranderd sinds 1408, maar in 1635 was voor het eerst sprake van een 'nederwerpe (voorburcht)'. In 1635 was het kasteel hoogstwaarschijnlijk al vervallen door verwaarlozing door de families van Lockhorst en van Mathenesse.

Adriaan Ploos van Amstel was een bekende Utrechtse regent en politicus. Hij was heer van Tienhoven (Utrecht), 't Gein, Jutphaas, Oudegein, Lievendaal, Uthorst, Cudelstaart, ridder in de Franse adelstand (1621), ridder in de Orde van St. Michiel (1629), commandeur van Wemeldingen, advocaat voor het Provinciaal Hof van Utrecht, kanunnik ten Dom (vanaf 1605), fiscaal en stadhouder van de lenen en tijnzen van de proosdij van de Dom (1616-1618), thesaurier van de Dom (vanaf 1618), proost en aartsdiaken van St. Marie (1636-1639), ontvanger van Kampenland, gekozen lid van de provinciale Staten, gecommitteerde ter vergadering van de gedelegeerde Generaliteits Rekenkamer (1625-1627). Hij bezat een vermogen van 200.000 gulden.

Adriaan van Ploos, zijn vrouw Agnes van Bijler en zoon Gerard (Willem Cornelisz. Duyster, 1625, Rijksmuseum, Obj.Nr. SK-C-514)

Op het eerste gezicht lijkt Adriaan een wat vreemde eenend in de bijt als nieuwe eigenaar van Lievendaal. Hij kocht Lievendaal ook om en wat oneigenlijke reden namelijk als vriendendienst. Hij kocht Lievendaal om Herman van der Schueren, rijksvrijheer van Schueren en van Haagoort, van een achteraf blijkbaar ongewenste koop van Lievendaal te bevrijden. De titel van rijksvrijheer werd uitsluitend verleend aan die adellijke lieden die alleen de (katholieke) keizer boven zich erkenden^{xxii}. Wellicht dat Herman en Adriaan via het katholieke wereldje nauwe banden hadden. In een koopakte uit 1634 stond letterlijk dat Adriaan van Ploos van Amstel Lievendaal kocht van de Herman van Verschuieren en de koopsom betaalde aan Cornelis van Mathenesse.^{xxiii} Opmerkelijk is verder dat deze koopakte niet werd ondertekend. Het lijkt een op papier vastgelegde vriendendienst.

Wat misschien ook hielp bij de aanschaf van het landgoed Lievendaal was dat een zoon, Hendrick Ploos van Amstel, destijds drost van Zuylestein en Leersum was.

Adriaan Ploos van Amstel woonde zelf met zijn vrouw en kinderen op het kasteel Oudegein, dat hij in 1627 had gekocht. Ook Gerard woonde vanaf 1648 buiten het winterseizoen vrij permanent op Oudegein en de rest van het jaar in Utrecht. Het kasteel zou tot 1698 in de familie blijven.

Kasteel Oudegein (2019)^{xxiv}

Adriaan Ploos van Amstel overleed een paar jaar na de aanschaf van Lievendaal, in 1639, en liet het na aan zijn jongste zoon, Gerard Ploos van Amstel, die ook heer van 't Gein en Oudegein wordt.

De familie had tot 1650 nog wel betrokkenheid op het landgoed met ruïne. De moeder van Gerard kocht bijvoorbeeld in 1650 nog een wei met een schaapkooi op de berg in Amerongen en ook een huis met put aan de Nederstraat op het terrein van Lievendaal. In datzelfde jaar transporteerde zoon Hendrick als luitenant-drost nog 10 morgen land in de Bovenpolder.

In 1653 verkochten ze het hele landgoed aan Maria Hondeling. Naar de reden van de ogenschijnlijk plotselinge verkoop in 1653 daarvan kunnen we slechts gissen, alhoewel het kan samenhangen met het feit dat de familie Ploos van Amstel in datzelfde jaar Gunterstein kocht.^{xxv}

Verwaarlozing van Lievendaal (1575 – 1653)

De families van Lockhorst, van Mathenesse en Ploos van Amstel woonden en werkten ver weg en zullen zich niet veel op Lievendaal hebben laten zien. Lievendaal veranderde in de periode 1575 – 1620 in een ruïne. In 1620 stond het op een lijst van Utrechtse ridderhofsteden beschreven als 'ruïne'.^{xxvi}

Roelant Roghman maakt in 1646 / 1647 twee tekeningen van Lievendaal waarbij het gebouw al tot ruïne is vervallen, maar de tekeningen geven nog wel een indruk hoe het kasteel er uit moet hebben gezien.

Lievendaal getekend vanuit het noord-westen (Roelant Roghman, 1646/1647, Collectie Teylers Museum, Haarlem)

Lievendaal bestond uit twee bouwlichamen, die ten opzichte van elkaar versprongen, omringd door een gracht en een omwalling. Het hoofdbestanddeel wordt gevormd door een zware vierkante woontoren (hierboven links, daaronder rechts) met een aanbouw (hierboven rechts) waarvan de muur even hoog lijkt als de toren.

Lievendaal getekend vanuit het zuid-oosten (Roelant Roghman, 1646/1647, Collectie Teylers Museum, Haarlem)

Op de afbeelding hierboven is de kerk van Amerongen en daarvoor brouwerij / woonhuis De Roos duidelijk herkenbaar zichtbaar.

In 1597 werd een landkaart gemaakt van een deel van de Bovenpolder (zie hieronder). Daarop stond een slotgracht, het dak van Lievendaal en de voorburcht aan de Nederstraat getekend.

Opmerkelijk is dat Lievendaal daar nog intact leek. Het is de vraag is of dat wel klopt gezien de tekeningen van Roghman en de lijst uit 1620.

Een andere verklaring zou kunnen zijn dat de landmeter in 1597 een kaart van de Bovenpolder heeft gemaakt voor een specifiek doel op basis van een oudere versie van een kaart van de Bovenpolder, waarbij hij de tekeningen van Lievendaal, de hof en kasteel Amerongen niet heeft bijgesteld. De tekeningen van de Hof en Kasteel Amerongen lijken ook ouder dan 1597. De kaart lijkt ook meerdere handschriften weer te geven, wat ook een hergebruik suggereert.

De voorburcht op de kaart 1597 kan qua ligging niet anders dan het voorhuis van De Roos zijn, maar daar ontbreekt het achterhuis op de tekening.

Van den Berge, Deel van de kaart van de Bovenpolder 1597^{xxvii}

De huidige dakconstructie van het achterhuis is uit ca 1600 volgens de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (op veel oudere fundamenten overigens), dus dit zou nog wel kunnen kloppen met de kaart uit 1597. En dit klopt ook met de tekening van Roeland Roghman waar De Roos in zeer goede staat werd afgebeeld.

De voorburcht op de kaart uit 1597 is ongetwijfeld een voorganger van het huidige voorhuis van De Roos wat een herbouw uit ca 1700 is. De herbouw uit ca 1700 is ook op oudere fundamenten met gewelvenkelders die bovendien een meter verder de Nederstraat op stonden.

Afgekapt gewelf (dichtgemetseld met 18^e eeuwse stenen) buiten de huidige voorgevel aan de Nederstraat. Links de middeleeuwse fundering van de oorspronkelijke voorgevel. Opgraving 2021 (foto door auteur 2021)

Familie van Eck van Panthaleon (1653-1685)

Na voornoemde periode van verwaarlozing van meer dan 75 jaar kwam er eindelijk nieuw leven in Lievendaal. Eén van de zonen van de familie van Eck van Panthaleon ging er wonen en knapte het op van ruïne tot bewoonbaar kasteel.

Maria Hondeling was al weduwe van Dirk van Eck van Panthaleon, heer van Lauwerenrecht en Oudtbroeckhuijsen, toen ze twee ridderhofsteden en een toekomst voor twee van haar zonen kocht.

In 1643 kocht ze Groenewoude in Woudenberg voor haar zoon Gerard, waarbij haar zoon Diederick als getuige optrad. Met Groenewoude kocht ze ook een adellijke status voor haar zoon want het familiebezit Oudtbroeckhuijsen, een kasteeltoren in Leersum, was geen ridderhofstad. Grappig hierbij is dat met de familieband met zowel Oudtbroeckhuijsen als Groenewoude de cirkel weer rond was naar het verleden van Lievendaal, te weten de families de

Wolf en van Driebergen die beide ook familierelaties hadden met deze twee landhuizen.

In 1653 kocht Maria Hondeling Lievendaal voor haar andere zoon^{xxviii}, Diederick van Eck van Panthaleon, die daarmee heer van Lievendaal en Lauwerecht werc. Ook hij kreeg daarmee een adelsstiel van zijn moeder.

Wapen van Eck van Panthaleon van Eck en Lievendaal^{xxix}

De nieuwe heer van Lievendaal, Diederick van Eck van Panthaleon, leek niet heel goed met geld om te kunnen gaan. Hij en zijn broers stonden voortdurend borg voor elkaars schulden voor het gerecht in de jaren 1656 en 1657. Die Borg maakten ze vervolgens niet waar en kwamen dan weer voor het gerecht.^{xxx} Ook diende op 1 oktober 1655 een rechtszaak tussen de nieuwe heer van Lievendaal contra Dirck vanden Honaert lieutenant-landtdrost van Zuylestein en Leersum over de erkenning van een schuld van 20 augustus 1654.^{xxxi}

Maar het werd nog kwalijker. In 1656 werd Diederick aansprakelijk gesteld voor het achterhouden van 3.200 gulden van de Vicarie van de Jacobi kerk te Utrecht die hij voor hen zou beleggen en waarvoor hij drie rentebrieven zou afgeven.^{xxxii} De vicarie benoemde een advocaat om het geld terug te halen.^{xxxiii} In 1662 bekende Diederick schuld voor het gerecht en beloofde de vicarie de helft van de inkomsten van de vicarie te vergoeden zolang hijzelf leefde, als ook zolang zijn neef Johan Willem van Eck van Panthaleon zou leven. Neef Johan Willem (die in 1674 zijn erfgenaam wordt en dus hem opvolgde op Lievendaal) was op dat moment economisch eigenaar van de vicarie.^{xxxiv}

Het kan ook zijn dat Diederick van Eck van Panthaleon gewoon teveel geld uitgaf in zijn leven. Hij had natuurlijk de pachtinkomsten van Lievendaal en hij erfde in 1651 in ieder geval een behoorlijke som geld, 6400 gld, samen met broers en zussen,

maar ook met onder meer nicht Maria Anna van Lennip en haar man Johan Speckx. Maar blijkbaar waren die inkomsten niet genoeg om Lievendaal in oude luister te herstellen. Want dat is wel wat hij gedaan heeft.

Dat hij dat gedaan heeft bleek uit een andere rechtszaak waarbij Jonkheer Steven van Lennip, een neef van de heer van Lievendaal, de eerdergenoemde Jonkvrouw Anna Maria van Lennip, als langstlevende erfgenaam in 1662 toegang eiste tot het kasteel Lievendaal. Anna Maria woonde daar met haar man, Johan van Speckx, toen zij overleed. Steven kreeg die toestemming en liep in 1662 met een notaris en twee andere getuigen door het huis Lievendaal om te inspecteren of de heer van Lievendaal de erfenis niet achterover had gedrukt.

Er bleek niemand in het pand behalve de dienstmaagd van de overleden zus, Sijchgen Aerts. De drie mannen eisten de sleutels van het pand en de kisten. Die bleken er niet te zijn en alle deuren bleken verzegeld te zijn. De drie mannen maakten de volgende tour door het kasteel.

Beneden troffen ze een *Saell*, als ook een *Groot Saleth* (de ontvangstkamer) en een *Torenkamer* of eetzaal met een grote Oostindische kist. Op de verdieping beschreven ze een *Torenkamer*, een *provisiekamertje*, een *bovangang*, een *kamer boven de Saell*, tevens de slaapkamer van de overleden zus, een *kamer boven de Groot Saleth* en nog een *achterkamer* aan dezelfde gang.^{xxxv}

De verzegeling van de kamers was op verzoek van de heer van Lievendaal. De verzegeling was de vrijdagmorgen daarvoor gedaan door de drost en twee schepenen in aanwezigheid van Jan Corsse, dienstknecht van de heer van Lievendaal, en Dirk Jacobssen, koetsier van de overledene, die in de stal aan de voorzijde van Lievendaal bivakkeerde. Opmerkelijk verder is dat er geen sprake was van een kastelein.^{xxxvi}

De bovenstaande beschrijving laat geen twijfel of Diederick van Eck van Panthaleon het huis Lievendaal weer geheel bewoonbaar maakte in de jaren 1653-1662.

Met deze beschrijving van kamers en verdiepingen in combinatie met de tekeningen van Roelant Roghman, en de kaart uit 1597 met het dak van Lievendaal, zou je de volgende visualisatie kun kunnen maken hoe Lievendaal er in 1662 uit gezien zou kunnen hebben.

Visualisatie van de herbouw van Lievendaal in 1662. Ontbrekend zijn nog de stal en de ophaalbrug

Ook werd in de beschrijving van 1662 door Steven van Lennip nog gesproken over het huis 'd'Waell Rant', wat ongetwijfeld het huis was wat ook op de onderstaande tekening van Roelant Roghman staat.

Tekening van 'd Waell Rant op de tekening van Lievendaal door Roelant Roghman, 1646/1647, Collectie Teylers Museum, Haarlem

In 1633 heette ditzelfde huis overigens 'Onder de Crayen'.^{xxxvii} Beide namen zijn zeer aannemelijk. De walrand is het huidige pad langs het Lievendaaltje. En de kraaien maken regelmatig massaal en luidruchtig gebruik van de hoge bomen van het Lievendaaltje, vooral 's avonds.

Gedurende het einde van de zestiger jaren van de 17^e eeuw leek het de heer van Lievendaal financieel wat beter te gaan. Hij kocht in 1669 Brouwerij De Roos, op de plek waar de vroegere voorburch van

Lievendaal gestaan heeft, maar wat sinds onbekende tijd eigendom van derden was. In de koopakte van 1669^{xxxviii} en huurakte van 1669 stond de brouwerij al beschreven als 'vanouts De Roos' en ook het terrein werd beschreven 'als vanouts bekend'. Blijkbaar wisten noch de erven van de verkopende brouwer noch de heer van Lievendaal wanneer De Roos uit het landgoed Lievendaal verkocht werd. Toch stond in alle akten over De Roos dat de steeg van de Nederstraat naar Lievendaal in gemeenschappelijk gebruik was tussen De Roos en Lievendaal, wat eigenlijk alleen verklaard kan worden uit een gemeenschappelijk verleden.^{xxxix}

Een paar jaar later, toen het hem eindelijk financieel wat beter verging, leed Diederick van Eck een enorm verlies in het Rampjaar 1673. Zowel Lievendaal als Brouwerij De Roos werden geruïneerd en afgebrand door de Fransen. Hij claimde een schade van 700 gld voor de brouwketel en 2000 gld voor de overige schade aan de opstallen van Lievendaal.

Toch zou het kunnen zijn dat Lievendaal minder beschadigd na het Rampjaar dan Huis Amerongen en nog enigszins bewoonbaar was. In ieder geval waren de opstallen in betere staat dan de tekeningen van Roelant Roghman suggereren. Ook blijken er nogal wat spullen van de heer van Lievendaal vóór en na de brand door dorpsbewoners uit het huis gestolen te zijn.^{xl} Daarmee zou het verhaal kunnen kloppen, dat Margareta Turnor na het rampjaar Lievendaal huurde tijdens de herbouw van huis Amerongen.^{xli} De heer van Lievendaal had immers al eerder andere bewoners dan hijzelf in het huis laten verblijven in de 60-er jaren van de 17^e eeuw.

Een jaar later, in 1674 overleed Diederick van Eck van Panthaleon kinderloos en liet zijn bezittingen na aan neef Johan Willem van Eck van Panthaleon, de tweede zoon van zijn neef Bertram van Eck van Panthaleon, zoon van zijn broer Gerard en van 1654 tot 1670 heer van Groenewoude. De nieuwe heer van Lievendaal was kapitein van een Compagnie voetknechten in het leger van de Verenigde Nederlanden. Hij liet de waarde van de erfenis in 1675 taxeren door de drost Johan Quint en een schout en schepene, allen van Amerongen, op 12.200 gulden.^{xlii}

Of de Staten Generaal een vergoeding uitkeerden, vanwege de schade aangebracht door de Fransen, aan de heer van Lievendaal of zijn erven is onbekend. Lievendaal werd hoogstwaarschijnlijk niet meer hersteld. Ook Johan Willem leek het financieel maar moeilijk te kunnen bolwerken, waarschijnlijk omdat hij geen geld had voor de benodigde herstelwerkzaamheden. In 1678 probeerde Johan al zijn bezittingen in Amerongen als onderpand te willen geven voor een lening van 5000 of 6000 gulden^{xliii}, wellicht voor herstel van Lievendaal en De Roos, maar of dat tot een lening leidde bleef onduidelijk.

In 1682 verhuurde Johan Willem de brouwerij voor 12 jaar aan Frederik van den Honert, drost van Zuylenstein en Leersum en Luitenant-drost van Amerongen. Hij verhuurde ook de grond ten oosten van de steeg naar Lievendaal waar op dat moment een kersenboomgaard stond. In het huurcontract beloofde Johan Willem een werkende brouwerij en mouterij: vervanging van brouwketel, mouterij en overige herstelwerkzaamheden uit te voeren aan 'glaswerk, dak, sloten, deuren en vensters'. Ook beloofde hij een schuur met pannen of strodak neer te zetten voor 4 paarden en 3 tot 4 koeien.^{xliv} Een jaar later bleek van den Honert deze werkzaamheden zelf uitgevoerd te hebben en tekende de heer van Lievendaal een schuldbekentenis aan van den Honert van 1000 gulden voor de herstelwerkzaamheden. Van Honert sprak in de schuldbekentenis af dat hij De Roos nooit hoeft te verlaten zolang die 1000 gld niet afbetaald werd.^{xlv}

Johan Willem van Eck van Panthaleon overleed niet veel later en liet in 1688 een failliete boedel na die openbaar werd geveild. In 1688 koopt Godard Adriaan van Reede het landgoed uit de veiling van de failliete boedel.

Familie van Reede & Huis Amerongen (1688)

De familie van Godard Adriaan probeerde in eerste instantie om Lievendaal te herstellen. Met name kleindochter Reinira stopte veel tijd en energie in het herstel en werd zelfs 'jufvrouw van Lievendaal' genoemd. Ze correspondeerde regelmatig met haar grootvader over de herstelwerkzaamheden. Zo schreef Reinira in september 1691 nog aan haar grootvader dat er een groot kruisraam ingemetseld gaat worden in Lievendaal^{xlvi}. Nu er hard bewijs is dat Lievendaal herbouwd is halverwege de 17^e eeuw, behoeft het geen twijfel meer dat dit aan kasteel

Lievendaal was. De Roos was eigendom van luitenant-drost van den Honert en het huis d' Waell Randt lijkt niet meer te bestaan.^{xlvii}

Naast herstelwerkzaamheden werd overigens ook de ophaalbrug gesloopt en de stenen daarvan hergebruikt op het terrein van Kasteel Amerongen.

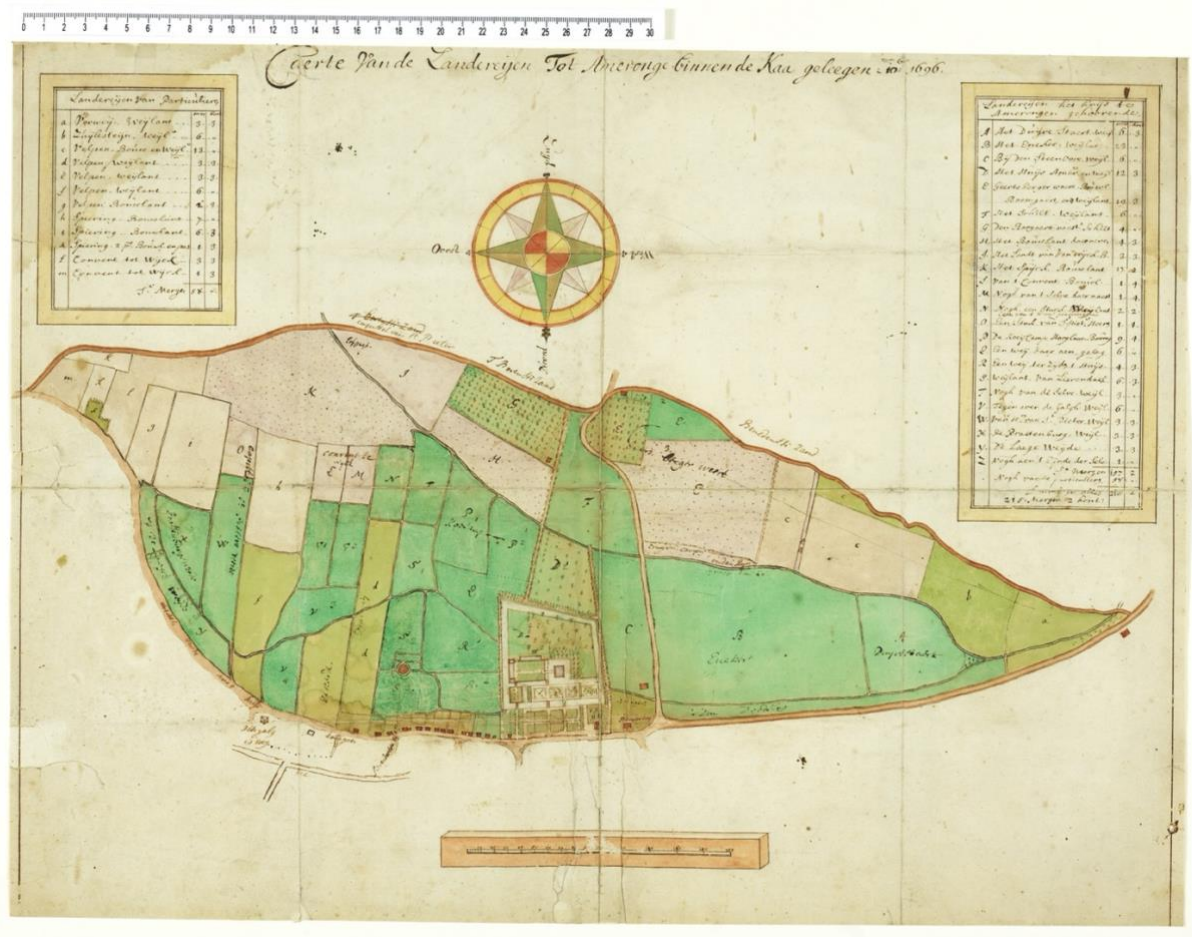
Heel lang hebben de herstelwerkzaamheden niet geduurd, want tussen de aanschaf in 1688 en het overlijden van Godard Adriaan van Reede op 9 oktober 1691 zat maar drie jaar. Kasteel Amerongen, Lievendaal en andere bezittingen gingen in 1693 over naar zijn zoon Godard van Reede, eerste graaf van Athlone.

Wanneer de restanten precies gesloopt zijn is niet bekend. Zeker was dit pas na de dood van Godard Adriaan, aangezien tot een paar weken voor zijn overlijden in oktober 1691 nog over de herstelwerkzaamheden van Lievendaal werd gecorrespondeerd door zowel kleindochter Reinira als Margareta Turnor, zijn vrouw.

Het restanten van het kasteel zitten nog steeds in de grond, hoogstwaarschijnlijk in het eilandje. Het is ook de plek waar in de kaart van 1696 een opstal ingetekend is (zie de kaart uit 1696 hieronder).

De grond waarop het kasteel heeft gestaan is sindsdien eigendom gebleven van nakomelingen van de familie van Reede en Bentinck.

Na 1688 worden de landen van Lievendaal geïntegreerd in de landerijen van Kasteel Amerongen. In 1696 laat Godard Adriaan een overzicht opstellen van die, zie onderstaande kaart.

Kaart van de landerijen van Kasteel Amerongen 1696. S1, S2, S3 en J waren sinds de 14^e eeuw de gronden van Lievendaal^{klviii}

De voormalig percelen van Lievendaal staan ingetekend als S1, S2, S3 en T, welke kloppen met de steeds herhaalde beschrijvingen in de geschiedenis van Lievendaal: 'van Spijckdijk tot de gemene weg'. Deze verkaveling is hoogstwaarschijnlijk sinds 1408 ongewijzigd gebleven.

Bovenstaand kaartje en de oorspronkelijke omschrijvingen impliceren dat Nederstraat 7 of 9-23 en Zandvoort 1-9 oorspronkelijk allemaal op het land van Lievendaal hebben gelegen. Uitzondering is de pastorie die al sinds 1270 eigendom van de kerk is.

Epiloog

Kasteel Lievendaal was het stamhuis van de familie van Abcoude van Driebergen die er van 1419 tot 1578 zelf gewoond hebben, waarna de mannelijke lijn van de familie uitstierf. Daarna werd het kasteel via vererving en verkoop aan een aantal vooraanstaande families doorgegeven die er niet meer zelf woonden en het verwaarloosden. De familie van Eck van Panthaleon knapte het kasteel in de 17^e eeuw nog op en ging er weer wonen totdat het in het Rampjaar 1673 wederom in een ruïne werd veranderd. De familie van Reede heeft de ruïne en 20 morgen land uit een failliete boedel gekocht en de restanten van het kasteel rond 1700 laten slopen.

Foto auteur, 2025

Eindnoten

ⁱ O.a. G.T. Beishuizen, P. Tuik e.a.

ⁱⁱ Van Putten, p.18

ⁱⁱⁱ <https://www.canonvannederland.nl/nl/page/355630/tekst-en-hertaling-stichtse-landbrief>. Met dank voor deze verwijzing aan Willem Brouwer.

^{iv} Die hij in 1360 overdraagt aan zijn zoon Elias van Broekhuizen. Vader houdt het vruchtgebruik. <https://www.genealogieonline.nl/staamreeks-klarenbeek/I4161.php>

^v Kort, p.76

^{vi} Hier heb ik helaas geen harde bewijzen voor gevonden. Zie ook: Huiting, J.A, in Olde Meierink (e.a.), p.152

^{vii} <http://johnooms.nl/?s=van+driebergen&submit=Zoeken> Formeel is dit van de familie van Driebergen van Meerten, maar het wapen is exact hetzelfde.

^{viii} Schreuders, p.27

^{ix} https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/19/HUA-31759-Portret_van_Willem_van_Abcoude_heer_van_Abcoude_en_Duurstede_geboortejaar_onbekend_ca_1345_stichter_van_het_St_Ewouds_en_St_Elisabethsgasthuis_in_Wijk.jpg

^x Muller, p.193

^{xi} Wittert van Hoogland, p.305

^{xii} HUA 1885, Bijlage 3.

^{xiii} [https://nl.wikipedia.org/wiki/Groenewoude_\(Woudenberg\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Groenewoude_(Woudenberg))

^{xiv} <http://www.kasteleninutrecht.eu/Vronestein.htm>

^{xv} van Eelde, p.21

^{xvi} Willem doet afstand van het kleine weerdje aan zijn zus Janna.

^{xvii} van Eelde, p.21

^{xviii} Na het overlijden van Anthonis hertrouwt Margriet met Cornelis Cornelis Foeck, burgemeester van Utrecht. Margriet heeft een moeilijke relatie met de schoonfamilie en eigen kinderen uit het eerste huwelijk. Dochter Tymanna doet bijvoorbeeld afstand van de erfenis van haar moeder. Van Eelde, p.21

^{xix} Idem, p. 6

^{xx} <https://ilibrariana.wordpress.com/2012/01/02/historische-actualiteiten-oktober-2007/>

^{xxi} <https://www.huizenaanhetjanskerkhof.nl/huizen/drift-utrecht/drift-7/>

^{xxii} <https://www.tonlensvelt.nl/schueren.html>

^{xxiii} HUA 34-4, inv. 61, akte 385

^{xxiv} https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kasteel_Oudegein_1569918818.jpg

^{xxv} <http://www.kasteleninutrecht.eu/Gunterstein.htm>

^{xxvi} <http://www.kasteleninutrecht.eu/Lievendaal.htm>

^{xxvii} HUA 216 1872

^{xxviii} HUA 1001 68

^{xxix} HUA 135405

^{xxx} Hij koopt bijvoorbeeld zijn broer Willem van Eck Pantaleon (volgens mij vanwege huurschuld aan de schuldeisen van Wyck, maar daar woont broer Barthram) echter vrij vanuit een gijzeling van een schuld van 1540 gulden. Dit wordt verrekend vanwege

de erfenis. (HUA 34-4.471). In 1657 moet een andere broer Barthram van Eck Pantaleon borg gaan staan voor deze schuld. (HUA 34-4.420). Waarvoor dan ook weer de heer van Lievendaal borg gaat staan. Hij verkoopt in 1652 2 morgen grond aan de Corteheffschendyck (34-4.306). Ook moet hij in 1658 nog 1500 schuld van zijn vader voldoen, waarvoor broer Barthram weer borg gaat staan. In 1657 blijkt de borg richting van Wyck niet voldoende betaald te worden. De familie gaat makkelijk over en weer borg staan en betaald dan alsnog niet.

xxxii RAZU 64 126

xxxiii De vader van Diderick was bij leven deken bij St Peter waar de vicarie blijktbaar onder viel.

xxxiiii HUA 34-4.195

xxxv HUA 34-4.

xxxvi HUA 34-4, inv. 424, akte 48

xxxvii De kastelein waar Margereta Turnor het later over heeft in haar brieven, zal daarom waarschijnlijk de kastelein van kasteel Amerongen geweest zijn.

xxxviii 63 1-2 p. 20 Getuigenis in 1671 over het planten van een heg achter de pastorie 38 jaar daarvoor, waarin verwezen wordt naar dit huis.

xxxix Razu 64 26 en 64 33

xl HISGIS weet het ook niet zeker, maar suggereert dat het wellicht van 1350 bij Lievendaal hoorde.

xli HUA 34-4.609 en 34-4.403 akte 48

xlii Clifford Kocq van Breugel, p.140

xliii Razu 64 37

xliiii HUA 34-4.584

xliv Razu 63 1-2

xlv Razu 63 3 39

xlvi Knuijt, M. in Olde Meierink, (e.a.) p.282

xlvii Razu 64 34 Akte van aparte overdracht in 1689

xlviii HUA 1001 435

Video Albert Speelman, 2025

Literatuur

Beishuizen, G.T., *Amerongen door de eeuwen heen*. 1968

Clifford Kocq van Breugel, J.R. *Kastelenboek. Provincie Utrecht*. 1966

van Eelde, H.N.J. van, *Jacob van Driebergen, zijn leven en zijne bibliotheek*. In: Oud Holland, Vol. 21, No. 1. 1903

Kort, J.C., *Repertorium op de lenen van Gaasbeek*. 2001

Muller, Fz.S., *De Lievendalers*. In: De Gids, Jaargang 68, 1904

Olde Meijerink, L.H.M. (e.a.), *Kastelen en hofsteden in Utrecht*, 1995

Putten, L.P. van, *Amerongen, een 'aenzienlijk vleck'*. 2013

Schreuders, L.H., *Roomse burenen en gereformeerde heerlijkheid Amerongen*. 2022

Tuik, P., *De kerk van het Heylig Cruys en Sint Andreas*. 2004

Wittert van Hoogland, E.B.F.F. *Bijdragen tot de geschiedenis der Utrechtse ridderhofsteden en heerlijkheden*, 2 delen. 1909